

## Zitierhinweis

Bařtová, Petra: review of: Jiří Pešek / Lucie Filipová, Věda a politika. Německé společenskovední ústavy v zahraničí (1880-2010), Praha: Karlova Univ. Nakl. Karolinum, 2013, in: Český časopis historický, 2014, 1, p. 109-112, DOI: 10.15463/rec.1189719647

# český časopis historický

## copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

## RECENZE

Jiří PEŠEK – Lucie FILIPOVÁ a kol.

*Věda a politika. Německé společenskovědní ústavy v zahraničí (1880–2010)*

Praha, Karlova Univerzita v Praze – Nakladatelství Karolinum 2013, 390 s.,

ISBN 978-80-246-2175-3.

Publikace *Věda a politika* přináší analýzu charakteru, historie, aktuálního profilu a badatelské i publikační činnosti německých společenskovědních ústavů v zahraničí, včetně představení klíčových osobností, které stály/stojí v jejich čele. Zároveň zkoumá také způsob komunikace těchto ústavů s odbornou i laickou veřejností v hostitelské zemi, čímž se dostává od primárně apolitických vědeckých aktivit na pole zahraniční kulturní politiky. Monografie je výstupem projektu Katedry německých a rakouských studií Institutu mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy. Klíčová otázka, kterou si práce klade, zní: Jsou německé společenskovědní ústavy v zahraničí „oázami čisté vědy“ nebo jsou to spíše „dovedně maskované expozitury kulturní (a v závěsu samozřejmě i hospodářské a politické) expanze největší evropské mocnosti“? Autoři pokryli období od osmdesátých let 19. století, kdy vznikl nejstarší z ústavů (historický ústav v Římě), až do let 2009/2010.

Německé společenskovědní ústavy v zahraničí představují téma poměrně aktuální, neboť v prvním desetiletí 21. století došlo k podstatným změnám ve způsobu vedení ústavů v souvislosti s jejich začleněním pod zastřešující Nadaci DGIA, jež dnes nese název Max Weber Stiftung – Deutsche Geisteswissenschaftliche Institute im Ausland. Kolem vzniku a počátků působení této nadace se ještě v nedávné době v Německu vedly vzrušené debaty a nemálo význačných vědců s ní zpočátku nesouhlasilo.

Už v Konceptu 2000, jež definovala cíle a nástroje německé zahraniční kulturní politiky Schröderovy vlády rudo-zelené koalice, byla mezinárodní spolupráce v oblasti vědy a vysokých škol prohlášena za těžiště německé zahraniční kulturní politiky. Důraz byl kladen na síť kontaktů a dlouhodobé vazby. Tato koncepce je v publikaci *Věda a politika* zmíněna, kniha však již nemohla reflektovat nejnovější koncepční dokument, který v září 2011 vydalo ministerstvo zahraničí pod názvem *Auswärtige Kultur- und Bildungspolitik in Zeiten der Globalisierung*. Tato koncepce staví oblast vědy a vzdělávání jednoznačně do popředí a nově operuje přímo s pojmem „zahraniční vědecká politika“ (*Außenwissenschaftspolitik*). Německo má podle ní být propagováno jako centrum hospodářství, vědy a inovací.

V úvodu knihy představují Jiří Pešek a Lucie Filipová téma publikace a výzkumné otázky i rozvržení jednotlivých kapitol. Ozřejmují též, jak probíhaly badatelské práce na tomto výzkumném projektu. Následují tři obecnější kapitoly: V první vymezuje Miroslav Kunštát klíčové pojmy a podává základní charakteristiku současné německé zahraniční vědecké a kulturní politiky. Ve druhé pak Volker Zimmermann charakterizuje německé historické ústavy v zahraničí a nadaci, která je zastřešuje. Ve třetí z těchto obecných kapitol vysvětlují Petr Mlsna a Dagmar Černá právní rámec německé zahraniční kulturní politiky a historických

ústavů. Jen škoda, že se věnují pouze obecnému zakotvení zahraniční kulturní politiky v ústavě a pak hned zákonům a stanovám určujícím působení historických ústavů a nezmiňují přitom právní aspekty práce dalších institucí německé kulturní diplomacie, jako jsou například Goethe-Institut nebo DAAD.

Tyto tři kapitoly poskytují solidní faktografický i koncepční a teoretický základ pro následné zkoumání jednotlivých společenskovědních ústavů v zahraničí. Užitečný by na tomto místě mohl být i jakýsi mezičlánek, který v knize trochu postrádám (byť uznávám, že není nezbytný): alespoň stručné zhodnocení významu vědecké a vzdělanostní politiky v rámci zahraniční kulturní politiky jako takové.<sup>1</sup> Mám na mysli její zasazení do kontextu širších snah o propagaci německé vědy v zahraničí – například zmínění významného faktoru usilování o udržení významu němčiny jako světového jazyka vědy (především v šedesátých až sedmdesátých letech 20. století), které bylo postupně plynule vystřídáno kladením mimořádného důrazu na udržení se na špičce světového vědeckého a technologického vývoje a (ne zcela úspěšnou) snahou nalákat na německé univerzity a výzkumné ústavy špičkové zahraniční studenty a vědce.

Jak již bylo předesláno, následující kapitoly se věnují jednotlivým německým společenskovědním ústavům v zahraničí. Nejprve šesti historickým ústavům, řazeným podle data jejich vzniku od nejstaršího – Německému historickému ústavu v Římě (autoři Jiří Pešek a Petr Šafařík), Paříži (Lucie Filipová a David Emler), Londýně (Nina Lohmann), Washingtonu (Tomáš Nigrin), Varšavě (Jiří Vykoukal) a Moskvě (Jiří Pešek). Následují další ústavy, které spadají pod Nadaci DGIA: Orientální ústavy v Bejrútu a Istanbulu (Monika Březinová) a Německý ústav pro japonská studia v Tokiu (Ota Konrád). Nechybí ani rozbor několika dalších významných, tematicky souvisejících německých společenskovědních ústavů, které stojí mimo nadaci: uměleckohistorických ústavů v Itálii (Anita Pelánová) a Německého archeologického ústavu v Athénách (Kateřina Králová). Zkoumanými kunsthistorickými ústavu v Itálii jsou Německý archeologický ústav v Římě, vila Massimo v Římě a vila Romana ve Florencii, Bibliotheca Hertziana v Římě a Uměleckohistorický ústav ve Florencii. Zmíněna je i existence dalších archeologických ústavů (vedle římského a athénské), ale tato publikace se jimi více nezabývá. Je to pochopitelné, neboť německé archeologické ústavy by byly dostatečně rozsáhlým tématem pro samostatnou publikaci.

Velkým kladem této publikace je skutečnost, že jednotlivé kapitoly zkoumají shodné aspekty a obsahují obdobné a srovnatelné informace. Autorům ovšem byla ponechána poměrně velká volnost v rozhodování o tom, v jaké míře a v jakém pořadí se jednotlivým vybraným aspektům budou věnovat s ohledem na značné odlišnosti v délce existence i badatelském zaměření zkoumaných ústavů. Ostatně i rozsah jednotlivých kapitol se poměrně výrazně liší a nezávisí pouze na délce doby fungování ústavu. Některé kapitoly se zaměřují převážně na historii ústavů (historický ústav v Římě, kunsthistorické ústavy v Itálii, archeologický ústav v Athénách), jiné skýtají zhruba ve stejném poměru prostor jak líčení historie, tak analýze současné badatelské a publikační činnosti zkoumaných ústavů (nejrozsáhleji historické ústavy v Paříži a ve Varšavě). Určité kapitoly se více soustřeďují na vědu (především historický ústav ve Varšavě), další se podstatně více věnují i významu těchto ústavů pro německou zahraniční kulturní politiku. Rozličná je též míra zahrnutí statistických údajů – některé texty jsou pro názornost doprovázeny i tabulkami či grafy. Z hlediska historiografie je důraz kladen na otázku výzkumu soudobých dějin.

1 Autoři se spokojují s odkazem na studii: Pavlína RICHTEROVÁ, *Der lange Weg zum Dialog. Ein Jahrhundert deutsche Auswärtige Kulturpolitik 1912–2001*, AUC – Studia Territoria 6, 2004, s. 13–103. Srov. také: Zuzana LIZCOVÁ, *Kulturní vztahy mezi ČSSR a SRN v 60. letech 20. století*, Praha 2012, s. 160–168.

Odpovídá to odborným kompetencím kolektivu autorů a svoji roli hraje i to, že právě výzkum nejnovějších dějin zaznamenává největší ohlas u široké veřejnosti a médií, díky čemuž také mívá největší politické dopady.

Jako primární zdroje sloužily autorům především výroční zprávy jednotlivých ústavů i Nadace DGIA a webové stránky zkoumaných společenskovědních ústavů. Zde bývají často zveřejňovány seznamy současných i již uzavřených výzkumných projektů, publikací ústavu a jeho pracovníků i stipendistů a životopisy vědeckých pracovníků, kteří na ústavech působí. Limitované finanční prostředky dovolily autorům pouze krátké studijní cesty do zahraničí. Proto se publikace opírá převážně o publikované prameny a rozsáhlé množství sekundární odborné literatury. Především u orientálních ústavů a ústavu pro japonská studia, kam nebylo možné podniknout výzkumné cesty a které jsou dosud méně reflektovány v odborné literatuře, to výrazně omezilo možnosti detailnějšího zhodnocení jejich propojenosti a komunikace s vědeckými institucemi v hostitelské zemi a s tamní odbornou veřejností, a tím i hlubšího rozboru jejich významu pro zahraniční kulturní politiku. Avšak již vylíčení historie jejich vzniku a analýza jejich výzkumné a publikační činnosti jsou velmi cenné právě proto, že jsou tyto ústavy veřejnosti poměrně málo známy. Díky jazykovým kompetencím autorů bylo možné využít zdroje publikované nejen v němčině, angličtině a francouzštině, ale i v polštině a řečtině.

Archivní prameny byly ve větší míře využity jen v kapitole Kateřiny Králové o archeologickém ústavu v Athénách, jehož historii autorka líčí i na základě podkladů z německého ministerstva zahraničí a archivu Německého archeologického ústavu. Autoři si jsou vědomi skutečnosti, že tento omezený přístup ke zdrojům může vést v budoucnu i k přehodnocení náhledu na interpretaci některých událostí v dějinách ústavů na základě výzkumu archivních pramenů, které nemohly být v této publikaci prozkoumány, ať už z důvodu nedostatku finančních prostředků nebo v důsledku trvajících archivních ochranných lhůt.

Významnou přidanou hodnotou byly odborně vedené rozhovory s německými historiky, kteří působili/působí v německých historických ústavech a v Nadaci DGIA – s Michaelem Matheusem a Lutzem Klinkhammerem z historického ústavu v Římě, Andreasem Gestrichem z historického ústavu v Londýně, Uwe Spiekermannem z historického ústavu ve Washingtonu, Stefanem Geifeselem z historického ústavu v Paříži, Berndtem Bonwetschem z historického ústavu v Moskvě a s dosud úřadujícím předsedou nadační rady DGIA, Heinzem Duchhardtem.

V závěrečném shrnutí Jiří Pešek a Lucie Filipová konstatují, že německé společenskovědní ústavy v zahraničí představují „mimořádně výkonné vědeckobadatelské i odborné servisní“ instituce, navíc komunikačně velmi otevřené. Autoři docházejí k závěru, že zkoumané ústavy nejsou ani „oázami čisté vědy“ ani „maskovanými expoziturami kulturní, hospodářské a politické expanze“ Německa. V otázkách vědeckého výzkumu jsou tyto ústavy dnes poměrně nezávislé na státu, ovšem jsou platformou společenské a politické komunikace v hostitelské zemi a tím i nástrojem tzv. *soft power*. Očekává se od nich, že budou pozitivně ovlivňovat vztahy mezi hostitelskou zemí a Německem, ať už díky vzájemné komunikaci tamních a německých studentů a vědců (což je ve větší či menší míře funkcí všech německých společenskovědních institutů) nebo i představováním Německa a jeho historického vývoje odborné i laické veřejnosti hostitelské země (tato funkce je nejvýraznější u historických ústavů ve Washingtonu a Moskvě). Napomáhají tak mimo jiné odbourávat negativní stereotypy a historické resentimenty. Německo se hlásí k principu vzájemné kulturní výměny mezi státy. Komunikace na poli vědy i výzkum dějin, společnosti a kultury hostitelské země jsou dobrými příklady uplatňování tohoto přístupu. Především u orientálních ústavů, ústavu pro japonská studia, ale i v případě historického ústavu v Římě výrazně převažuje zájem o hostitelskou zemi nad „sebe prezentací“.

Zajímavou přílohou této knihy jsou přepisy rozhovorů s M. Matheusem, ředitelem Německého historického ústavu v Římě v letech 2002–2012 (rozhovor vedli J. Pešek a N. Lohmann), a s H. Duchhardtem, předsedou nadační rady DGIA od roku 2009 do současnosti (J. Pešek). Rozhovor s M. Matheusem čtenářům názorně přiblíží práci ústavu (konkrétní projekty, zájmy a priority). Rozhovor s H. Duchhardtem je obecněji zaměřen na hodnocení současných trendů ve vývoji historiografie a až v druhé půli se stáčí k Nadaci DGIA. Další přílohou, která umožňuje hlubší porozumění problematice, jsou doslovné překlady právních norem regulujících činnost německých historických ústavů (přeložil P. Mlsna). V publikaci nechybí německojazyčné shrnutí, výběrová bibliografie, seznam zkratk, tabulek a grafů ani jmenný rejstřík.

Navzdory velké faktografické obsažnosti a detailním rozborům činností zkoumaných ústavů je tato kniha čtivá a přehledná. Je ovšem znatelné, že se jedná o kolektivní monografii – některé údaje se nadměrně opakují. Nejvýraznější je to u překrývání se kapitol charakterizujících zahraniční kulturní politiku/historické ústavy obecně a z právního hlediska (přičemž v kapitole zaměřené na právní hledisko jsou právě v obecné charakteristice zahraniční kulturní politiky, která tam už ani nemusela být, drobné nepřesnosti). Opakuje se také vysvětlování okolností ohledně zřízení Nadace DGIA v úvodu i v kapitolách věnovaných jednotlivým ústavům.

Věda a politika je publikací, která přináší přehledné chronologické líčení historie ústavů spolu s analýzou vývoje a současného zaměření jejich badatelské a publikační činnosti a s rozbořením jejich kontaktů a „zakořenění“ v hostitelské zemi. Pokrývá „bílé místo“ výzkumu dějin německé vědy i politiky. Jak autoři správně podotýkají, odborná literatura se daleko více věnuje těm institucím německé zahraniční kulturní a vědecké politiky, které spadají do kompetence ministerstva zahraničí (Goethe-Institut, DAAD, Nadace Alexandra von Humboldta apod.), a zde zkoumané ústavy často opomíjí. V Německu je téma německých historických institutů jen málo zpracované, odborné studie dosud pokrývají jen dílčí témata – tato komplexně pojatá publikace je tudíž první svého druhu nejen v České republice, ale i v Německu. V českém prostředí je toto téma navíc takřka neznámé.

Knih dokládá, že ani v demokratickém režimu není propojení vědeckých a politických cílů ničím neobvyklým a že toto propojení – dochází-li k němu v omezené míře a přiměřeným způsobem – může být oboustranně prospěšné. Velký přínos a inspirativnost této publikace spočívá právě v tom, že představuje nejen významné německé společenskovědní počiny na mezinárodním poli, ale i jejich význam pro politický a společenský život v Německu i v hostitelských zemích. Obecně tak reflektuje roli společenských věd v dnešním globalizovaném světě.

Petra Baštová

Eberhard ISENMANN

*Die deutsche Stadt im Mittelalter 1150–1550. Stadtgestalt, Recht, Verfassung, Stadtregiment, Kirche, Gesellschaft, Wirtschaft*

Wien-Köln-Weimar, Böhlau 2012, 1129 s., ISBN 978-3-412-20940-7.

Literatura, která se věnuje městským dějinám, doslova přerostla jakékoliv meze zvládnutelnosti. Netýká se to jenom monografických zpracování konkrétních městských celků, ale i jednotlivých fenoménů městských dějin, ať jde o otázky dějin právních, hospodářských, sociálních, kulturních či církevních, nemluvě už vůbec o studiích architektonických a zejména o pracích ediční povahy. Platí-li to obecně, platí to v ještě umocněnější míře o snahách systematicky podat soustavnější přehled o městu jako svébytném fenoménu v rámci středověkých dějin. Mezi jmé-